

A TERÁPIÁS GYAKORLAT ETIKAI KÉRDÉSEI 7. PÉLDA

Etikai esetelemzéseink sorozatában a következő példa a korábbiakkal ellentétben már nem csak egy etikai dilemmát, vagy egy még időben felismert és korrigált etikai problémát mutat be, hanem egy olyan esetet, mely érzékletesen ábrázolja azt a „csúszós lejtőt”, amely gyakran megfigyelhető az etikai ügyvé válás folyamatában. Az eset elemzésére etikai bizottsági tagként Horgász Csabát (Magyar Pszichoanalitikus Egyesület), pszichoterápiás kiképzőként Kapusi Gyulát, képzésben lévőként Kútvölgyi Andreát kértünk fel.

A rovatban közölt esetekben egyedi és általános tapasztalatok, fiktív elemek keverednek, ezért bármilyen konkrét esettel történő egybeesés véletlennek tekinthető.

7. PÉLDA

A húszas éveinek végén járó páciens (P) szorongásos panaszok miatt került terápiába, melyek folyamatos függőségi igényéhez és nővérével (N) való rivalizálásához kapcsolódtak. Apjuknak mindkettőjükkel nagyon szoros, de érzelmileg ambivalens kapcsolata volt, míg az anya inkább távolságtartónak látszott. Az apa – széleskörű kapcsolatai révén – keresett terapeutát (T) P számára, s a költségek felét is magára vállalta. Az apa sikeres vállalkozó, s N-t üzleti vonalon hasonlóan tehetségesnek látta. Anyagilag is segítette, hogy beszálljon a műtárgy kereskedelembé, ami abban az időben éppen felívelt.

P a terápiában sokat beszélt N-ről, a csodálat és irigység keverékével.

T, aki maga is különösen vonzódott a műtárgyakhoz, s családi örökségből adott-vett a feketepiacon, fokozódó érdeklődéssel hallgatta P történeteit N szerepséjéről, üzleti fogásairól. Gyakran használta ezeket a történeteket visszajelzéseiben, értelmezéseiben, amikor P függő viszonyulását írta le N-nel szemben; P pedig látható élvezettel mesélt egyre több vonatkozó történetet. Magánvonalon T elkezdte átvenni N „üzleti megoldásait”, melyekről az órákon hallott.

T hallása más pácienseknél is élessé vált, amikor üzleti kérdések kerültek elő a problémák kapcsán. T-t ebben az időben fogadták el kiképzőnek, s páciensei közé orvosok, pszichológusok is kerültek, akik önismeretet kívántak szerezni. A képzések kávászüneteiben – ahol a hallgatók tapasztalatot cserélnek

egymással és szakmai pletykák is elindulnak – T-ről ismételtelen elhangzott, hogy van üzleti érzéke, s szívesen is kérdezzet ebben az irányban.

P váratlanul a terápia befejezését kérte, hangoztatva, hogy itt az ideje kipróbálni függetlenségét. Bár T nem volt teljesen meggyőződve a döntés helyességéről, beleegyezett a terápia lezárásába, arra gondolva, hogy az később folytatható, ha szükség mutatkozik rá.

A lezárás rövid időszakában T társaságban találkozott N-nel. Jót beszélgettek a műkereskedelemtől, s kölcsönösen szimpatikusnak találták egymást. A terápia lezárásával egyidőben újra találkoztak a fenti társaságban. Ekkor részletesebben kezdtek beszélgetni az üzletről, s megegyeztek, hogy folytatják ezeket a megbeszéléseket.

Közben lezárult P terápiája, s T felszabadítva érezte magát az etikai kötöttségtől, hogy ne legyen semmilyen kapcsolata P családjának tagjaival. N-nel a megbeszélések gyümölcsözőnek bizonyultak, s néhány hónappal később T csendestárs lett N galériájában.

Körülbelül fél évvel a terápia lezárása után P felhívta T-t, s szorongása heveny kiújulása miatt időpontot kért tőle. T arra számított, hogy egy rövid terápiás szakaszra lesz még szükség, s nem merte megmondani P-nek, hogy N-nel közben szoros üzleti együttműködésre lépett.

Egy családi vita során P véletlenül rájött, hogy N és P üzleti partnerek lettek. Úgy érezte a vitában, hogy N rendkívül fölényes, győzedelmes vele szemben, s hogy T elárulta, megcsalta. P őrzöngően dühös lett T-re. A következő ülésen bejelentette, hogy abba hagyja a terápiát, de az okot nem mondta el. P – rossz érzésektől gyötörve – megpróbálta P-t döntése megváltoztatására bírni. Átfutott rajta, hogy P döntése összefüggött N-hez fűződő üzleti kapcsolatával, de nem találta a módját, hogy ezt hogyan hozza szóba; kérte, hogy P jöjjön el legalább még egy órára.

P nem jött el többet, viszont főnek-fának panaszkodott T-re: „T visszaélt azzal, amit hallott a terápiában, s összeállt a nővéremmel üzletelni a hátam mögött, miközben terápiába jártam hozzá” – terjesztette. Az ismeretségi hálózatokon keresztül a történet gyorsan elterjed T kollégái között is: „Kihaszználja a betegeit, hogy a saját üzletét működtesse.” „Valakinek lépni kellene az etikai bizottságnál.”

Közben P talált egy másik terapeutát, aki már hallotta a történetet. P részletesen taglalta, hogy mi történt, de azt elhallgatta, hogy a terápiát közben korábban már befejezték, s hogy a történet jórészt az újrakezdés idejéhez kapcsolódik.

A második terapeuta nagyon felháborodott a hallottakon, s azt mondta P-nek, hogy tegyen panaszt T-vel szemben az etikai bizottságnál. P megtette a bejelentést.

Horgász Csaba elemzése:

Az áttételi helyzet kezelése szempontjából szerencsétlen véletlen, hogy a terapeuta is érdeklődik a műkinckereskedelem iránt, mert ez megnehezítette számára viszontáttételi érzéseinek és reakcióinak kordában tartását. Azzal, hogy a páciens olyan dolgokról mesélt, amely a terapeuta személyes érdeklődési körébe esett, a terapeuta kísértésbe esett, és saját kíváncsiságának kielégítésére kezdte használni a pácienssel töltött terápiás órákat. Érdeklődésével, kérdéseivel a páciens arra bátorította, hogy olyan témákról beszéljen, amelyek őt (azaz a terapeutát) *személyes okokból* érdeklik. A páciens „rátanult”, hogy akkor tud a terapeuta kedvében járni, ha a terapeutát nővére sikeres üzleti megoldásairól szóló beszámolóival „szórakoztatja”, és ezzel elnyerheti terapeutája, azaz az „áttételi apa” kegyeit. Ezzel a terápia célt tévesztett: már nem a páciens szorongásainak megértése és a terápiás célok követése adja meg az irányt, hanem a terapeuta személyes szükségleteinek kielégítése.

Amikor a páciens váratlanul be akarta fejezni a terápiát, a terapeuta hibát követett el, amikor arra számítva egyezett bele a terápia lezárásába, hogy szükség esetén az ügyis folytatható. Ezzel elmulasztotta tisztázni a páciens lezárásra irányuló motivációit, és elmulasztotta a lehetőségét, hogy a páciens számolni tudjon a terapeuta aggályaival. Az eltérő nézőpontok ütköztetésének és megbeszélésének elmulasztása meghiúsította a lehetőségét, hogy a páciens és a terapeuta kölcsönösen megnyugtató és elfogadható kimenetelben állapodhasson meg. Ilyen körülmények között a befejezés nem jelent egyben lezárást is. A terápia lezáratlansága akadályozhatja a páciens terapeutáról való leválását, autonómiájának megszilárdulását. Ez technikai hiba, de még nem etikai vétség.

Amikor a terápia befejezése után a terapeuta üzleti kapcsolatba került a páciens nővérével, a páciens számára megisméltódott a trauma: a számára fontos kötődési személy, a terapeuta, a páciens irigyelt vetélytársával, a nővérral szövetkezett (hasonlóan, mint amikor az apa besegítette a nővért az üzleti életbe, amiből a páciens kimaradt). A terapeuta ezzel feladta a neutralitását, amivel ellehetetlenítette a páciens áttételben megjelenő tudattalan fantáziáinak és érzelmeinek a tudatosítását, a terapeutáról való leválasztását és feloldozását – azaz, a terápia folytatását.

Ezzel kapcsolatban fontos rámutatni a terapeuta alapvető félreértésére, ami azonban már etikai vétséghez vezetett: a terápia befejezése után a terapeuta „felszabadítva érezte magát az etikai kötöttségtől, hogy ne legyen semmilyen kapcsolata a páciens családjának tagjaival”. Vélekedése ellenére, a terapeuta valójában a terápia befejezése után „sem tud megszabadulni” ezektől a kötöttségektől, ugyanis az etikai elv (és szabály) a terápia lezárása utánra is vonatkozik. Egyrészt, mert a terapeutának a terápia lezárása után is elérhetőnek kell maradnia terapeutaként a páciens számára, és ha időközben a terapeuta kapcsolatot alakít ki a páciens hozzátartozóival, akkor ez az elérhetőség ellehetetlenül.

Másrészt: mert ha a terapeuta kapcsolatot kezd a páciens hozzátartozóival, még akkor is, ha ez a terápia lezárása után történik, akkor ezzel realizálja a páciens áttételi fantáziáit és szorongásait – jelen esetben azt, hogy éppúgy, ahogyan annak idején apja, szövetkezik a páciens nővérével, amely szövetségből a páciens kihagyják. Érthetővé válik a páciens érzése, hogy terapeutája becsapta és elárulta őt. Ez esetben a terapeuta *visszamenőleg* is lerontja a terápiaiban elért eredményeket, mert felülírja, tönkreteszi a páciensben a terapeutáról, mint semleges „jó tárgyról” alkotott képet.

Véleményem szerint a terapeuta legalább két pontban sértette meg az etikai elveket: alapvetően akkor, amikor a páciensről származó információkat saját anyagi érdekeinek szolgálatába állította, és ezzel saját érdekeit a terápia, azaz a páciens érdekei elé helyezte. Másodszor pedig akkor, amikor a páciens tudta nélkül kapcsolatot létesített és közös vállalkozásba kezdett annak hozzátartozójával (ami egyébként akkor is hiba lett volna, ha a páciens tudtával történik).

Megértem a páciens második terapeutájának érzéseit és javaslatát az etikai panasz megtételére. Ahogyan az előzőekben rámutattam, az etikai vétség megítélésakor nincs jelentősége a páciens elhallgatásának, amely szerint a terapeuta *a terápia lezárása után* szövetkezett a páciens nővérel. Ráadásul úgy tűnik, a terapeuta „sportot üzött” abból, hogy más pácienseit (tanítványait) is személyes előnyszerzésre használta („szívesen kérdezzet ebben az irányban”). Különösen elítélendőnek tartom, hogy a terapeuta kiképző terapeutai minőségében tette ezt, és ezáltal más leendő terapeutáknak is rossz példát mutatott.

A bemutatott esetben szükségesnek tartanám egy etikai eljárás megindítását. Ennek keretében a terapeuta fontos visszajelzéseket kaphat vakfoltjaira és téves meggyőződéseire, amely lehetőséget adhat a korrekcióra. A páciens számára a terapeuta etikai vétségének megállapítása pedig terápiás hatású lehet. Elképzelhetőnek tartom, hogy hasonló esetben valóban etikai eljárás indulhat.

Én mit tettem volna a terapeuta helyében? Bizonyára én is kíváncsian hallgattam volna a páciens engem személyesen érdeklő témáit. Nem engedtem volna viszont a csábításnak, hogy ebbe az irányba tereljem a beszélgetést. Azzal az attitűddel vagyok jelen a terápiás órákon, hogy „az én szükségleteim itt nem számítanak” (kivéve a terápia sikere és a páciens boldogulása iránti vágyat). Egy dolog számít: a páciensre való empátiás ráhangolódás, nézőpontjával való részleges azonosulás, érdekeinek képviselése és alkalmazkodásának elősegítése.

Ha pedig egy társaságban véletlenül összefutok a páciens hozzátartozójával, akkor a felületlen udvariassági megnyilvánulásokon túl kerülök vele mindenfajta személyes érintkezést, még akkor is, ha egyébként személyes érdeklődési körünk gyümölcsöző módon összekapcsolhatna bennünket. Itt is a páciens érdekei szem előtt tartásának kell érvényesülnie: a hozzátartozókkal szemben is a páciens terapeuta maradok, személyes szükségleteimet háttérbe kell szorítanom. Ebben nem látok problémát, hiszen személyes érdeklődésemet mással is megoszthatom, a páciens hozzátartozóiról le kell és le tudok mondani.

Kapusi Gyula elemzése:

Hogy látom a helyzetet?

Ha véleményt kellene mondanom az esetről a részéről, amikor zajlott a terápia, ott minden a helyén volt, a tünetek csökkentek, a páciens önbi-zalma nőtt. Abba a döntésbe, hogy a páciens abba akarja hagyni a terápiát, igazán nem szólhatunk bele, a terapeuta is nyitva hagyta a folytatás lehetőségét. Egy olyan esetről, ahol nyitva hagyjuk a lehetőséget az esetleges folytatásra, talán nem a legbölcsebb döntés a páciens hozzátartozójával való bármilyen magánjellegű kapcsolat kialakítása. Az eset szempontjából kritikus mozzanat akkor alakult ki, amikor a páciens visszajött a terápiába. A terapeutának őszintén el kellett volna mondania a helyzetet, utalhatott volna arra, hogy talán nem a legkorrektebben járt el, s másik terapeutához kellett volna irányítani a páciens. Bár az eseteleírás nem tartalmazza, hogy fordult-e szupervizorhoz, de ez bölcs lépés lett volna. Az esetet én egy kezeléstechnikai problémának látom, tisztázatlan áttételi/viszontáttételi problémának, ahol a terápiás kereteket a terapeuta nem kezelte szerencsésen, ami felvetheti a saját terápiájának a hézagait, s jelenlegi alkalmasságát a kiképzői feladatokra.

A másik, ennél súlyosabb problémának a terapeuta közösség reakcióját tartom, ahol mindenféle bizonyítékok nélkül, szóbeszéd alapján belefolytak a helyzetbe, lehetőséget sem adva „az ártatlanság vélelmének”. A pletyka egy emberi gyengeség, amittől egy terapeutának igyekeznie kell tartózkodnia!

Talán nem meglepő a fenti véleményem alapján, hogy az esetről nem tartom szükségesnek egy etikai eljárás lefolytatását, bár attól tartok, hogy a mai közállapotaink ismeretében nem zárható ki, hogy eljutna etikai eljárásig.

Kútvölgyi Andrea elemzése:

A példában szereplő szakember több lépésben követett el etikai vétséget, valamint szakmai, módszertani hibát.

Páciensének egyik fő problémája a nővérel való rivalizálás, a vele szemben érzett csökkent értékűség, melyet a terapeuta, nem kezel kellő érzékenységgel, amikor értelmezéseiben a nővért, annak sikereit használja referencia pontnak. Sőt, a terapeuta fokozódó érdeklődéssel hallgatja, tereli ebbe az irányba a beszélgetést, mire a páciens egyre több történetet mesél, hogy megfeleljen a terapeuta „elvárásainak”.

A terapeuta tehát saját üzleti kíváncsiságát elégíti ki, számára fontos információhoz jut hozzá, azaz szakmai hibát követ el, mert *saját érdekeit a páciensé elé helyezi.*

Amikor a nővértől „tanult” szakmai fogásokat és megoldásokat átveszi, saját üzleti tevékenységében, akkor már a vétség nem „csupán” módszertani, hanem etikai is: *a klienssel való kapcsolatát anyagi előnyserzésre használja.* A terapeuta valamely döntése, viselkedése nem válhat a páciens hátrányára, a szakmai etikai kódexben ez a tilalom tételesen szerepel.

A példában a páciens váratlanul befejezést kér, mert szeretné magát kipróbálni terápia nélkül is. A terapeuta itt ismét szakmai hibát követ el: nincs meggyőződve ugyan a lezárás helyességéről, de nem megy bele a pácienssel ennek kibontásába, illetve nem kér szupervíziós segítséget sem. Lehet, hogy tetten érte magában a dilemmát, melyben egyrészt szabadulna páciensétől, hogy terápiás kötöttségek nélkül végezhesse üzleti tevékenységét, másrészt tudja, hogy a páciens érdekeit az szolgálná, ha nem fogadná el a terápia megszakítására használt indokot. Azt is tudhatta azonban, hogy a szupervízió véget vetne az üzleti lehetőségnek, így élt a páciens által felkínál kényelmes lehetőséggel. A lezárás alatt a terapeuta (véletlenül vagy szándékosan?) találkozik a páciens nővérével, kölcsönös szimpátia alakult ki közöttük, jól beszélgetnek. Itt a terapeuta ismét etikátlanul viselkedik: amikor kiderült számára, hogy a páciens nővérével beszél, azonnal le kellett volna zárnia, és a továbbiakban kerülnie a vele való találkozást, valamint páciensével megbeszélnie a történeteket. Ehelyett a terápia lezárásával egyidőben ismét találkozik a nővérrrel, majd egyre gyakrabban, végül a terapeuta csendestársaként beszáll a nővér üzletébe. Csak árnyalatnyi jelentősége van annak, hogy a terápia lezárása előtt, közben, vagy utána tette meg, mert ez a lépés a történetek után mindenképpen etikátlanak minősül.

Fél év múlva a páciens ismét felkeresi a terapeutát panaszai kiújulása miatt, aki fogadja őt, holott ekkor már üzleti kapcsolatban áll a nővérével, vagyis *ketts kapcsolatot* hoz létre. Páciense előtt azonban még ekkor sem tisztázza a helyzetet, pedig ezen a ponton még megtehetné, kárenyhítés volna csupán, de elejét vehetné a problémák eszkalálódásának. Nehéz rangsorolni a hibás lépéseket, de véleményem szerint ez volt az a döntés, mellyel a terapeuta a leg súlyosabb hibát vétette mind módszertani, mind etikai szempontból. A páciensnek ebben az időben még fogalma sincs arról, hogy a terapeuta milyen viszonyban áll nővérével, ami persze sokat elárul-

hat a testvérek viszonyáról is. Ekkor tehát, a terapeutának lehetősége lett volna a páciensét más szakemberhez irányítani, feltárva a valós okot, de nem tette. A páciens aztán hirtelen, indok nélkül bejelentette, hogy véget vet az újraindult terápiának. A terapeutában megint kétségek merültek fel, de még ekkor sem ragadta meg az alkalmat a helyzet tisztázására. A leírásból tudjuk, hogy egy családi veszekedés során derült fény a terapeuta és nővér üzleti kapcsolatára méghozzá olyan körülmények között, ahol a páciens átélhette a nővérével való rivalizálást, és az abban való alulmaradást, hiszen a „terapeuta is őt választotta”. Ebben az elemben már manifesztálódott a *páciensnek való károkozás.*

Összességében ebben a többlépcsős folyamatban az alábbi pontokon kellett volna másképp döntenie a terapeutának, hogy az etikai és szakmai vétség, és/vagy a páciensnek való károkozás enyhébb mértékű legyen:

1. Amikor észlelte magán, hogy a páciens által előadottak terápiás munkáját gátló személyes érdeklődést indítottak el benne, szupervíziós segítséget kellett volna kérnie.
2. Amikor a páciens kezdeményezte a terápia lezárását, dolgoznia kellett volna a döntés hátterében lévő dinamika megértésén. Ez valószínűleg szintén szupervízió mellett történhetett volna, mert a terapeutában ellentétes irányú motivációs erők hatottak.
3. Amikor kiderült számára, hogy beszélgetőpartnere páciensének nővére, le kellett volna zárni a beszélgetést, majd páciensével megbeszélnie a történeteket. Értelemszerűen a további találkozásokat kerülnie kellett volna.
4. A terápia lezárásakor jeleznie kellett volna a páciens felé, hogy a jövőben üzleti kapcsolatba kíván lépni a nővérrrel.
5. A páciens újbóli megkeresésére máshoz kellett volna irányítania és feltárnia üzleti kapcsolatát a családjával.
6. A második terápiás nekifutás alkalmával hirtelen bejelentett lezárási szándék bejelentésekor ismét, bár már nagyon elkésve, megragadhatta volna az alkalmat, hogy tisztázza a helyzetet.

Véleményem szerint tehát, a példában szereplő terapeuta először csak megcsúszott az etikai lejtőn, majd újabb helytelen döntések sorozatával egyre mélyebbre jutott, míg végül olyan helyzetet teremtett, amely szükségessé teszi az etikai eljárást.